

L'extrema tírria franquista contra les traduccions al català

Montserrat Bacardí (Ciutadilla, l'Urgell, 1962), professora de la Facultat de Traducció i d'Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona, estudia fa anys les traduccions al català.

La llengua catalana no era tan digna com la castellana —era un reducte folkloric. L'accés dels catalans, valencians i illencs a la cultura universal, antiga o actual, havia de fer-se exclusivament a través del castellà. La censura franquista va intentar, durant els primers anys, que no es publicués cap traducció al català i quan va començar a donar permisos va ser amb comptagotes, i només a edicions molt minoritàries. Si es tractava d'una traducció, la repressió contra el llibre català era més forta.

Montserrat Bacardí, professora de la Facultat de Traducció i Interpretació de la UAB, ha refet aquesta tírria en el llibre *La traducció catalana sota el franquisme*, publicat en la col·lecció "Quaderns" del Grup d'Estudis de Traducció, Recepció i Literatura catalana de la UPF, en l'editorial Punctum.

La implacable i llarga persecució del règim franquista contra la llengua catalana va ser aplicada amb especial duresa contra les traduccions. Ho recorda l'estudiosa Montserrat Bacardí, professora de la UAB, en el llibre 'La traducció catalana sota el franquisme', de l'editorial Punctum.

Fins el 1946, el veto a les traduccions va ser implacable. A partir de llavors es van autoritzar només les que es podien considerar una creació literària —de fet, obres erudites de circulació reduïda— o de bibliòfil.

Si Marià Manent volia reeditar la seva traducció del *Llibre de la jungla*, de Rudyard Kipling, ja era una altra història. El 1948, la censura va prohibir-la.

Les directrius dels primers anys eren granítiques. Tant se valia, diu Montserrat Bacardí, que es decidís la viabilitat d'un missal, d'un poema clàssic, d'una novel·la contemporània, tot era desautoritzat.

Per això, tal com han constatat els historiadors de la censura, qualsevol temptativa de publicar alguna traducció amb permís va resultar infructuosa una bona part de la dècada dels quaranta.

El llibre de Montserrat Bacardí parteix dels estudis fets sobre la censura franquista i l'edició durant la dictadura, com els de Maria Josepa Gallofré, Joan Samsó, Albert Manent, Joan Crexell, Santi Cortés, Josep M. Huertas, Jaume Fabre, Josep Massot i Muntaner, Vicent Sanchis, Xavier Moret o Josep Benet. I els complementa amb testimonis d'època.

Dos d'aquests testimonis parlen de les angoixes i tràngols previs i ulteriors que van patir un traductor i un editor per haver-se saltat els tràmits dels permisos reglamentaris.

El dia 30 d'agost de 1945, Maurici Serrahima anota en el seu dietari que Josep Maria de Sagarra "avui havia de rebre el primer volum del Shakespeare, i estava una mica nerviós; sap que vigilen, i com que li havien de portar els exemplars a casa, i no els ha rebuts, passa una mica d'angúnia".

I Miquel Gayà, traductor de l'opuscle *Vuit poemes d'André Rivoire*, publicat clandestinament per Moll el 1946, explica en les seves memòries que l'edi-

tor, Francesc de B. Moll, sofrí visites d'inspecció del gabinet de censura de Balears i li foren incautats munts de llibres del seu fons editorial.

Les primeres traduccions van ser clandestines i per a sortejar la censura el mecanisme més corrent consistia a introduir peus d'impresca falsos.

El corb, d'E. A. Poe, en versió de Miquel Forteza, es va editar el 1945 amb data del 1935. I les *Versions de Hölderlin*, per Carles Riba, amb el nom de la ciutat de Buenos Aires com a lloc d'edició, en comptes del real, Barcelona.

El gran beneficiat d'aquesta situació asfixiant va ser la bibliofília, que, gràcies una distribució gairebé secreta –porta a porta– podia comercialitzar edicions clandestines, sense córrer gaire risc.

Algunes traduccions van trobar refugi i sortida en aquesta modalitat d'edició. També van trobar-les alguns escriptors d'anomenada i alhora traductors que, acabada la guerra o en tornar de l'exili, no podien desenvolupar cap activitat pública en llengua catalana.

La bibliofília va ser un autèntic mecenatge del qual es van beneficiar per exemple els traductors Carles Riba i Josep Maria de Sagarra. Però la immensa majoria de traductors que es van quedar a l'exili o van romandre a l'interior, van deixar de traduir per sempre més.

Montserrat Bacardí, que va dirigir, amb Pilar Godayol, el modèlic *Diccionari de la traducció catalana* (Eumo, 2011), presenta en el seu llibre una relació dels escriptors-traductors exiliats, una seixantena, la major part ja coneguts com a escriptors o periodistes, de Just Cabot a Ramon Vinyes.

També és significativa la relació dels que, sense moure's del país, van emudir definitivament com a traductors. Hi trobem els noms de Rosa Alavedra, Josep Amich, Eduard Artells, Josep Ferran i Mayoral, Josep Janés, Sebastià Juan Arbó, Josep Lleó, Miquel Llor, Ernest Martínez Ferrando, Àngel Millà, Josep M. Millàs-Raurell, Joan Mínguez o Manuel de Montoliu.

En paral·lel a les traduccions de bibliòfil i clandestines en general, la dècada dels quaranta va registrar un autèntic esclat de tertúlies clandestines, diu Montserrat Bacardí, i en

aquelles trobades també es van llegir traduccions.

Maurici Serrahima reporta en el seu dietari que ja pel gener de 1942 Sagarra va llegir *Otel·lo* a casa de Manuel Serra, i Riba, uns quants fragments, llargs, de la nova traducció de l'*Odissea* a casa de Fèlix Millet, pel novembre de 1944; de Lluís Bonet, pel juny de 1945, i als Amics de la Poesia, pel febrer de 1946.

En les trobades del grup Estudi es va dedicar una atenció especial a la lectura de traduccions. També se'n van fer al Cercle Literari de l'Institut Francès, al passatge Permanyer; al Foment de les Arts Decoratives; a la tertúlia de Miquel Saperas i en molts altres domi-

cilis particulars, com a casa de Guillem Colom i Miquel Ferrà, amb motiu de les dues estades de Clementina Arderiu i Carles Riba a Mallorca.

A partir del 1950, la persecució contra les traduccions deixa de ser implacable i s'inicia l'etapa de permissivitat estrictament vigilada. Cada demanda és examinada fil per randa i jutjada de manera diferent, en funció de tota mena de factors, no sempre previsibles ni coherents.

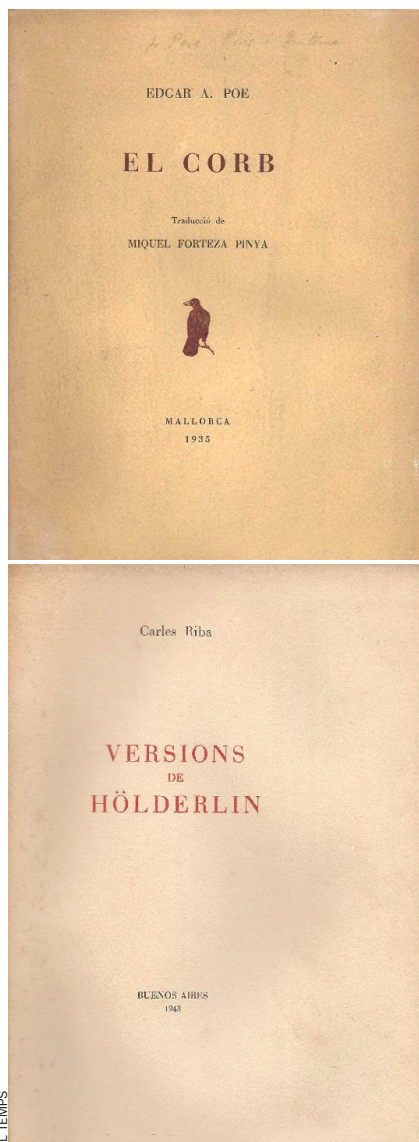
Però és una vigilància que no s'estovava amb el temps. Ans al contrari, s'enforteix any rere any. Les creixents peticions de traduccions devien esverrar els funcionaris franquistes i fins al 1959 es mostren especialment durs. Els seixanta són ja clarament esperançadors, més encara a partir de la llei de premsa i impremta del 1966.

Les editorials aprofiten l'ocasió i augmenten considerablement les seves traduccions. Així, entre el 1964 i el 1965 es van editar més traduccions que obres originals.

Però el mercat no va respondre i a partir del 1966 les traduccions perden pes de manera progressiva durant més de deu anys llargs. L'acció repressora contra les versions catalanes duta a terme les dècades dels quaranta i cinquanta havia fet els seus efectes, cal pensar. Gràcies a la pràctica desaparició del català, més enllà de cercles reduïts, com a llengua d'accés a la literatura universal, una gran part del públic lector es va avesar a llegir les traduccions en castellà, encara que alguns d'ells poguessin llegir autors catalans.

Montserrat Bacardí incorpora al seu estudi el cas de les traduccions teatrals, a Catalunya o al País Valencià, i els de les publicacions infantils i religioses. La historiadora el completa amb diversos apartats dedicats a l'autocensura; l'ofici de traduir; les teories de la traducció; les polèmiques sobre el català a utilitzar en les traduccions i la crítica de traduccions.

L'estudi conforma la primera part del llibre. La segona està formada per una antologia de textos d'autors catalans, de procedència diversa –articles, pròlegs, memòries, cartes, informes– dedicats a la traducció, del 1940 al 1975.

El corb s'edita el 1945 amb data del 1935, i Hölderlin, a Buenos Aires, aparentment.

Lluís Bonada